

אתר דעת - מכללת הרצוג

תורת הדין

הוא נשואו של המאמר. המאמר עוסק בהבנת מושגים תורניים והצגתם בצורה מודרנית. המושגים הנדונים הם: תורת הדין, תורת המוסר, תורת המעשה, תורת המעשה, תורת המעשה. המאמר מנסה להבהיר את המושגים הללו ואת הקשר ביניהם. המאמר מנסה להבהיר את המושגים הללו ואת הקשר ביניהם.

יהודה קומלוש

המרבית הפרשנים החדשים עומדים על הקושי בנוגע למשמעותו של הקטע ביהזקאל ג', כב-כו הן מבחינת כוונת הכותבים והן מבחינת מקומם בפרק כולו. אמנם, מבחינה טקסטואלית אין כאן קושי, וניתן להבין בנקל את תכנם של הפסוקים: כח' הנה אני נבואה נצטווה להסתר בביתו ולהיות אסור בעבותים. כט' פס' כו- עליו להיות אלם, ולא להיות מוכיח לעם. ס' אל' ב' עליהם להיות אלם. פס' כו- בבוא הזמן יקבל הוראה מאת ה' להשמיע את קולו. ח' ויהי ב' יתן אולם בפסוקים אלה יש בעיות שנתפרשו על ידי החוקרים בדרכים שונות, אבל אין הן מניחות את הדעת. אמנם, יש המנסים להסביר את הפסוקים באופן שאין בין החוקרים דעה אחידה למונח של הפסוק: "ולשוך אדניק אל הכך ואלמלא", האם יש להסבירו פשוטו כמשמעו או בדרך השאלה? הוא הדין לגבי הסברו של הפסוק הקודם. יש המנסים להסבירו על ידי כך שיש להבין את המושג "מתעורר גם קושי נוסף - איך יתכן שמיד לאחר הקדשתו נצטווה הנביא שלא להשמיע את קולו. יש מסבירים שמרת אלמות זו נמשכה עד שהגיע אליו הפליט מיהודה והודיע לו שירושלים נפלה. הסבר זה מתבסס על הפסוק כ"ד, כו, ששם נאמר "ותדבר ולא תאלם עוד". אם נקבל הסבר זה, יוצא שמצב האלמות נמשך שבע שנים וחצי, אבל בתקופה זו היו הנביא דברים עם זקני ישראל בביתו (ח', א'; י"ד, א'; כ', א') ועם העם עצמו (כ"א, ה'; כ"ד, יח'). לפתרון הבעיות הללו הוצעו הסברים שונים:

רובם של הפרשנים סומכים על הסברו של קלוסטרמן, ששתיקחו של הנביא היתה קשורה במחלת עצבים מסויימת, שכתוצאה מכך נתאלם כלומר מזמן

A: Bertholet, 'Das Buch Hezekiel', (KHC) 1897, p. 30; G. Fohrer, 'Die Hauptprobleme 1 des Buches Ezechiel', BZAW 72 (1952), p. 30.

לזמן קופח כושר הדיבור שלו.² גם שמידט³ מקבל הסבר זה, שלפיו יש להבין את הפסוקים הללו באופן מילולי ושבהם מרומז על מחלה שממנה סבל הנביא. י. קריפמן שולל את הדעה שהנביא לקה בשיתוק הדיבור, והוא משער, שאלמותו של הנביא הוא יותר מסתם שתיקה, יתכן שהיה סובל ממחלת נפש ועצבנות, מה שגרם לו לדכאן.

פורר⁴ משייך פסוקים אלה לפעולותיו הסמליות של הנביא. הוא סבור שכאשר האויב כיהר את ירושלים ושם עליה מצור, ביצע הנביא את הפעולות הסמליות שבפרק כ"ד, א-ד; טו-כד. מאוחר יותר, כשהמצור היה כבר בעיצומו, ביצע את הפעולות הסמליות שבפרקים ג, כב-כו; כ"ד, כה-כו; ל"ג, כא-כב; ד', ד-ח. האלם של הנביא בא לסמל שה' עזב את עמו והידוש כח הדיבור שלו בא לסמל שה' שב אל עמו.

לתשומת לב מיוחדת ראויה דעתו של מ' גרינברג,⁵ האומר שהנביא הסתגר בביתו במשך שבע שנים וחצי, ובשעה שבאו אליו בני העולה דבר אליהם רק דברי אבל ובלשון קינה (ב', י) כשם שמספר יוסף בן מתתיהו (מלח' ו', ה', ג) על יהושע בן חנניה שלא חדל מהשמיע את הקריאה "הוי הוי ירושלים" במשך שבע שנים וחמשה חודשים.⁶

לעומת הדעות שהובאו לעיל סבור אני שפסוקים אלה, ג, כב-כו עודם שייכים לחזן ההקדשה.⁷ כאן משתקף עתידו של הנביא ולבטיו בקשר למלך תפקידו. אין זה מציין סיטואציה מאוחרת בחיי הנביא, כדעת פורר, כי אם ראשית דרכו. ה' רומז לו בראשית דרכו מה מצפה לו בעתיד במלוי שליחותו כנביא ה'. גם הדמיון הלשוני והקשר בנוגע לפרטים מסוימים שבין פסוקים אלה לבין הפרקים א'-ב' מראים שיש כאן נושא משותף, כלומר-הקדשתו כנביא. גם כאן

R. Kraetzschmar, *Das Buch Ezechiel*, (HK), 1900, p. 38; G. Fohrer, *Ezechiel*, (HAT), 1955, p. 26.

H. Schmidt, *Die Grossen Propheten*, (Schriften des AT), 1923, p. 444. 3

י. קריפמן, תולדות האמונה הישראלית, כרך ג', ס"א, עמ' 493-494. 4

5 ה' הערה מס' 2. גם C. A. Cooke, סבור, שמדובר על פעולה סמלית ואומר ששרותו הפומבי של הנביא הושעה כדי להציג אל הפעל את הפעולות הסמליות האלה, (The Book of Ezekiel, (ICC), 1936, p. 47).

6 בריתולט (ר' הערה מס' 1, עמ' 23) ואחרים סבורים שהאלם של הנביא היה מיועד כדי להעניש את בני ישראל דרך זו, שאם אין תוכחה שתחזיר את העם למוטב, אז צפויה הנזירה לבא עליהם. 7

השווה וזו איכרובט, 22. Der Prophet Hesekiel, (ATD), 1966, p. 22.

M. Greenberg, *IBL* 77 (1958), pp. 101-105

8 גרינברג. סבור שיהושע בן חנניה הושפע מדברי קינה של יחזקאל.

9 גם H. G. May מקשר את קטע זה להקדשה, ר' Ezekiel, *Interpreter's Bible*, VI, p. 84.

רואה הנביא בעיני רוחו את כבוד ה', כמו על נהר כבר (א', כח); גם כאן נפלא הנביא על פניו מרוב התרשות כמו בחזון הראשון וגם כאן רוח ה' העמידה אותו על רגליו. כמו שם (ב', א). ויש עוד קרים משותפים – בשעת ההקדשה נאמר לו שתפקידו לדבר אל העם את דברי ה' 'אם ישמעו ואם יחדלו' (ב', ה); רעיון זה נמצא גם כאן "השומע ישמע והחדל יחדל" (ג', כו).
 - הכינוי האופיני של ישראל בפרקי ההקדשה הוא "בית מרי" (ב', ה-ו; ג', ט) ושוב מופיע ביטוי זה בפרקנו, בפסוקים כו-כו.

הדמיון הלשוני מראה שאין הקדשת הנביא מסתיימת בפרק ג', כא, גם הקטע האחרון של הפרק הוא חלק בלתי נפרד מדברי ההקדשה ועל ידי הפיסה זו ניתן להסביר כמה ענינים סתומים שבקטע זה.
 מבחינה לשונית כדאי להעיר על שימוש אופיני של הפעלים חומגם שבקטע שלנו: הוא משתמש בציווי (בא, הסג'ר), ובעתיד כדי להביע שלילה (ולא תצא בתוכם, ולא תהיה להם לאיש מוכיח). ומובנם של הדברים של כאילו היתה הוראה מפורשת מאת ה' לבצע ממש מה שנאמר בפסוקים אלה: אך, למרות הצורה הדקדוקית, אין הפסוק מתכוון להביע הוראה לנביא, אלא רומז הוא לדבר העתיד לבא בחיי הנביא. דומים הדברים למה שנאמר בהקדשת ישעיהו: "השמן לב העם הזה ואוניו הכבד ועיניו השע" (י', י), גם כאן משמש ציווי כדי לרמוז על עתידו של הנביא בנוגע למילוי תפקידו ולבטוי הקשים. בחזון מועז שמע ישעיהו "את קול אדני אמר" שהוא נשלח אל העם שאין לו חוש והבנה כדי לקלוט את דבר הנביא שנאמר בשם ה', והוא יתקל לפעמים בקשיחות לבם של בני ישראל. גם כאן; בקטע שלנו הכוונה היא לרמוז למעשים שיתרחשו בעתיד. בשעת ההקדשה הוגד לנביא, שתפקידו הוא "ודברת את דברי אליהם" (ב', ז), אך יבואו זמנים, כשדבר התוכחה לא יהיה רצוי בעיני העם ומכיון שהשעה אינה כשירה לכך, מוטב להתבודד ולהסתגר בתוך ביתו ולא להשמיע קולו (פס' כד, כו), עד אשר יוכל להמשיך בדרך שליחותו (פס' כו).
 את שלשת הפסוקים (כד-כו) יש להסביר דרך השאלה: פס' כד: בא הסגר בתוך ביתך, מתפרש על ידי רש"י בנתינת טעם "להראותם שאינם ראויין לתוכחה"; ניומן אחר מביא רד"ק: "צוהו להיות נסגר בתוך ביתו ולא יבא בתוכם כדי שלא יוכיחם עד כלותו לדבר עמו על הנבואות".¹⁰ דומה שגם לפי שני הפירושים האלה ההסתגרות לתוך הבית היא מעין סמל, כדי להמנע

10 לפי אברבנאל היה צריך להיות בביתו לשם הכנת הכלים המזכירים בפסולות סמליות שבפרק ד'.

[4] יתודה קומלושני 1967

מלאמר דברי תוכחה לעם. כאמור, לדעתנו, יש בזה רמז שעתידים לבוא ימים שמוטב להתבודד ולא להשמיע דבר תוכחה. "המוטיב להסתגר בתוך הבית בתור סימן להתבודדות – אמנם בהקשר אחר – מופיע גם בישיעה: "לך עמי בא בחדריך וסגר דלתך בעדך." (כ"ו, כ): נראה, שלשם המנעות מפעולות וכדי לחכות לשינוי המסיבות, השתמש ישיעה בביטוי דומה. לפסוקנו ביחזקאל, כשיעץ לעם ישראל לבא לחדריו ולסגור הדלת בעדו ולחכות עד יעבור זעם. פס' כה: הנה נתנו עליך עבותים ואסרוך בהם. "נתנו" ¹¹, הפעל הסתמי שבטוסט, מתורגם על-ידי השבועים: נתנו, δέδοται, וכך מתורגם גם על-ידי הוולגטה data sunt; לדעתנו, שני הפעלים "נתנו" ו-"אסרוך" מרמזים לעתיד (עתיד גבוה). אשר למשמעותו של הביטוי, כבר ת"י מתרגמו כמליצה ולא תפסו באופן מילולי, שכן תרגמו "זרית פתגמי עלך כאסור גדילן דאסרין בהון". דרך משל מתפרש הביטוי גם על-ידי רש"י, "כאילו נאסרת בעבותים" וכן רד"ק, ואברבנאל: "כאילו אסרוהו שלא יוכל לצאת מביתו". רש"י ואברבנאל מביאים בפירושם את הדיוק המליצי של התרגום. המלים "עבות" ¹², "מוסר" ¹³, "חבל" ¹⁴ לעתים קרובות משמשים במקרא בדרך השאלה. פס' כו: "ולשונך אדביק אל חכך ונאלמת", הביטוי מסמל ללא ספק המנעות מן הדיבור, ובשום פנים לא מחלה כפי שמפרשים חוקרים מן החדשים: דרך משל ומליצה פהש את הביטוי גם רד"ק, באמרו "כאילו דבוקה לשונך אל חכך ותהיה נאלם, כלומר שלא תדבר אליהם ולא תוכיחם": רבי אליעזר מבלגצ' ¹⁵ (בן המאה הי"ב) מפרש "נאלמת מלהוכיח מעצמך, אך אם יבוא זקני העם לפניך". (בפירושו זה התכוון ר' אליעזר לענות על כך שבתקופת דממתו של הנביא היו לו דברים עם זקני העם). ריבוי הביטויים הדומים במקרא; ובתוכם הדוגמה המפורסמת "תדבק לשוני לחכי." (תהל' קל"ז, ו) מעידים על משמעות מליצית. וכן גם "ונאלמת" משמש דרך השאלה, כמו

11 ג. ה. סור סיני גורס על סמך תרגומו של ת"י הנה נא נתתי עליך עבותים ואסרוך, פשוטו של מקרא. כרך שלישי – ב, 1967, עמ' 278 – לפי דעתי השנוי בתרגום נעוץ יותר בכוונה פרשנית מאשר ביסוד טכסטואלי.
 12 'תהלים ב', ג.
 13 ירמיהו ב', כג; ה', ה.
 14 ש"מ"ב, כ"ב, ו – תהלים י"ח, ו; ישעיהו ה', יח; הושע י"א, ד; תהלים קס"ו, ג ועוד.
 15 ר"י אבבלנצ'י, פירושו יחזקאל ותרי עשר, תול ש"א פוונגסקי עמ' 8.

בפסוקים "תאלמנה שפתי שקר" (תהלים ל"א, יט), "נאלמתי דומיה" (תהלים ל"ט, יג), "ולא תהיה להם לאיש מוכיח" ו"חלי לכאורה; הסתירה הגדולה ביותר בין הוראתו הקודמת של ה': "לך בא אל בית ישראל ודברת בדברי אליהם" (ג, ד; וכן פס' יא) לבין ההוראה שלא להיות איש מוכיח. לדעתי, לא מדובר בפסוקו על הוראתו המפורשת של ה', אלא יש לראות בביטוי זה את יחסו השלילי של העם אל המוכיח, אל דבר התוכחה של הנביא שאין הוא חביב בעיניהם. נדמה לי שעל ידי הסבר זה תוסר הסתירה.

אין כאן המקום לטלל את השאלה בכללותה, איך נתקבלו דברי הנביאים בעיני העם, אך ידוע לכל, שספרי הנביאים מעידים על ההתנגדות המתמדת שעוררו דבריהם בקרב האנשים שלא רצו להסתגל לדרישות האמת והצדק. לכך רומזים דבריו של עמוס "שנא בשער מוכיח" (עמוס ה', ט); ואף העמידו בסכנה את חיי הנביא (ישעיה כ"ט; כא); יחזקאל מציין שהנביא נחזק על עמוס אמר שאחד מסימני חסדו של ה' הוא שהקים מבני ישראל נביאים (ב', יא). אך אין בני ישראל מבינים את ערכם ומצווים להם "לא תנבא" (ב', יב). לתלונה כללית זו אנו מוצאים הדגמה בדבריו של אמציה; שהתאונן על עמוס "לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו" (י, ט); הנביא נצטווה "לא תנבא על ישראל" (י, טו) וגורש מן הארץ. תשובת הנביא (י, טז) היא: "אם נמיכה מביא את דברי מתגדיו שרצו להשתיק את הנביאים ואמרו להם "אל תסיפו" (ב', ו), ורדף מפרש הביטוי "אל תזכרו לנו דברי האל כי אין אנו שומעים לכם". גם ישעיהו מטיח כלפי בני ישראל, קורא להם "בנים סוררים" "אשר אמרו לראים לא תראו ולחיים לא תחוננו נכחות" (ל, ט), כלומר שאין העם מעונין לשמוע מפייו של הנביא אמת שהם בלתי נעימים לאוזן לשמע. יגורא; אפוא, שהעובדה שאין העם רוצה לשמוע את תוכחת הנביא מצוה פעמים רבות בספרות הנבואה, ויש יסוד לחשוב שגם יחזקאל הנביא הזהר על כך בשעת הקדשתו. חזקאל מציין שגם יחזקאל הנביא הזהר על נוכל לסכם ולאמר שעלי ידי הסברה נוכל הצורך לקבוע תקופה ארוכה וקבועה כתקופת הדממה בחיי הנביא, דבר שהביא רבים מן החוקרים לפירושים נועזים ומחריים. לפי שהשתדלתי להוכיח כוה"ה הקטע (ג; כב-כו) הוא חלק בלתי נפרד של ההקדשה והוא מרמז על גורלו של הנביא בדרכו הנבואית בעתיד. ה

16 אמנם ענין זה על אלמותו של יחזקאל ידועה גם במאמרו של מ. צ. סגל (ספר מאנס, תרצ"ק, עמ' 168-177), אך פירושו נוטה לצד אחר של השערה יחזקאל הנביא